

знання та навички спілкування іноземною мовою. Саме це свідчить про дидактичні характеристики соціальних мереж, котрі дозволяють ефективно і креативно вирішувати завдання освітнього процесу та забезпечувати міжкультурну комунікацію, застосовуючи індивідуальний підхід.

Список використаних джерел:

1. Івашнюва С. Використання соціальних сервісів та соціальних мереж в освіті. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 15–17.

2. Соціальна мережа. *Вікіпедія : вільна енциклопедія: веб-сайт*. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_мережа.

3. Тишкова О. Соціальні мережі як виклик сучасності в освітньому середовищі. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 34. С. 63-72.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-280-0-66>

Ковбан А. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

Національний університет «Одеська морська академія»

СВОБОДА СОВІСТІ ЛЮДИНИ В ПРАВОВІЙ КУЛЬТУРІ

В перші роки ХХІ ст. з'явилися роботи українських юристів та релігієзнавців [1, с. 10-11], в яких представлено нові теоретичні обґрунтування релігійної свободи людини, визначення її місця в державному, правовому просторі, в різних формах соціальних взаємодій. Історичні та філософсько-методологічні засади прав людини в релігійній сфері розроблені в наукових дослідження з історії релігії Інституту філософії ім. Г.Сковороди НАН України [2]. Сучасна юридична українська наука, враховуючи складні і неоднозначні державно-церковні, суспільно-релігійні, міжконфесійні відносини, покликана дати відповіді на запит суспільства в регулювання свободи совісті та віросповідання.

Як правило в роботах вчених-юристів досліджуються політично-правові аспекти проблеми свободи совісті. За словами М. Бабія, «... проблемні питання державно-конфесійних відносин ... є одними з найбільш тематизованих у сучасному українському суспільно-

політичному, правовому й релігійнознавчому дискурсі» [3, с. 64]. Сучасні дослідження в галузі права та політології розкривають специфіку вирішення проблеми в межах певної держави, політичної та правової систем. На нашу думку, ці дослідження необхідно доповнити теоретичними узагальненнями, що розкривають проблему в культурологічному і аксіологічному контекстах. Певним кроком в її вирішенні може бути аналіз свободи совісті як феномену правової культури, незважаючи на те, що поняття правової культури також залишається неоднозначним.

Якщо політико-правовий зміст поняття «свобода совісті» розкриває право людини вільно формувати свій світогляд і вільно діяти відповідного до нього, також доцільно враховувати різноманітність світоглядів і необхідність їх узгодження. Йдеться не тільки про право на свободу совісті, але й про обов'язок толерантного ставлення до інших поглядів, який визначає правову культуру. З огляду на це виникають питання, по перше, чи можна обмежувати свободу совісті (що неминуче при втручанні права), по друге, чи достатньо тільки правових засобів для регулювання людських відносин в сфері релігії та світогляду?

Водночас проблема ускладнюється тим, що поняття правової культури також є неоднозначним. Як зауважує Девід Нелкен, правова культура досліджується в двох основних аспектах – «культура в праві» або «право в культурі». При цьому він підкреслює, що «в самому широкому сенсі користь від роздумів про правову культуру в тому, що вони попереджають нас про культурні відмінності в розумінні права та його реальної ролі в соціальному житті» [7, с. 4]. Наголошуючи на суперечливості поняття правової культури, Д. Нелкен порушує питання, «чи можуть бути (або повинні бути) реальні спроби вивчення правової культури вільними від конкретних культурних чи ціннісно-образних уявлень про те, чого вимагає правовий порядок» [7, с. 7].

Аналогічну думку висловлює Марк Гудейл, вказуючи на те, що правова культура скоріше виявляє зростаюче різноманіття, ніж етапи в лінійній культурній еволюції [6, с. 26]. Сучасна ситуація в антропології права як галузі антропології пов'язана з «вибухом ідентичності», якій став викликом для концепції громадянства в межах національних держав. За словами М. Гудейла, виникає ключове питання: чи здатен закон в широкому сенсі сприяти радикальним соціальним змінам? [6, с. 28].

Правові норми уникають елементарної етики і апелюють до свідомого прийняття людиною іншості як такої без будь якої користі і винагороди. Але саме совість в цьому прийнятті є головним регулятивом.

Л. Ярмол [1] зазначає, що свобода віросповідання передбачає такі можливості: мати релігію чи переконання; приймати релігію чи

переконання (як внутрішній, так і зовнішній аспект, тому виступає складником і свободи віровизнання, і свободи віросповідання); змінювати свою релігію чи переконання (можливість людини також може мати як і внутрішній, так і зовнішній аспекти); сповідувати свою релігію або переконання (можливість людини стосується внутрішньої та зовнішньої сфери особистості – дотримуватися якої-небудь релігії, віровчення; відкрито визнавати, наслідувати яесь вчення, певні погляди, переконання); здобувати релігійну та (або) світську освіту; утримання від окремих дій, несумісних із релігійними чи іншими переконаннями людини [1, с. 36]. Підставою для поваги свободи совісті кожної особистості є не її об'єктивна правильність (тоді судам довелось би виносити рішення щодо істинності оголошуваного світогляду і стати чимось на зразок нової інквізиції). В сучасному демократичному суспільстві свобода совісті є істинною областю автономії совісті особистості, якщо вона не становить небезпеку для законних інтересів інших людей.

Формування національних моделей правової регуляції свободи совісті не є копіюванням успішних моделей, а передбачає використання кращого світового досвіду кожної країни, який повинен органічно поєднуватися з місцевими традиціями, менталітетом, формами прояву толерантності та віротерпіння, особливостями правової та політичної культур. Основний інструмент для створення ефективної моделі регуляції свободи совісті – це відкритий діалог усіх зацікавлених сторін, рівність та розповсюдження знань [4]. Правова екологія актуалізує вирішення проблеми правової регуляції свободи совісті як морально-правової саморегуляції людини як суб'єкта культури. В цьому контексті головна мета права – сприяти вирішенню конфліктів – доповнюється іншою метою – запобігати конфліктам, створювати умови для толерантних відносин (в тому числі, в сфері релігії та свободи світогляду).

Тож, питання правового регулювання свободи совісті не вирішується тільки шляхом захисту чи обмеження прав і свобод. Правова культура – це, перш за все, межі втручання права в людське життя, яке є самореалізацією людини через вільну і творчу саморегуляцію і самоорганізацію. В загалі-то, як зазначають Є. Мартинюк і О. Никитченко, «совість неможливо обмежити юридичними засобами, ну і звісно, якщо їй надається свобода відповідно закону, то її взагалі не можна обмежувати, не порушуючи відповідні правові акти... Обмежень дістає не совість, а безсовісність» [17, с. 303].

Аналіз поняття свободи совісті потребує поєднання правових, культурологічних і філософсько-антропологічних аспектів, які розкривають її як феномен правової культури. В аналізі свободи совісті

як феномену правової культури акценти зміщуються з поняття свободи на поняття совісті як механізму саморегуляції людини.

Список використаних джерел:

1. Ярмол Л. В. Свобода віросповідання: юридичне забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження). Львів, 2006. 192 с.
2. Колодний А. (ред.). Історія релігій в Україні: У 10 т. К.: Український центр духовної культури, 1996-2001 р.
3. Бабій М. Держава і церква: теоретичні і практичні виміри сучасних відносин / Держава і церква в новітній історії України. Збірник наукових статей за матеріалами IV Всеукраїнської наукової конференції. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. С. 64–75.
4. Kovban A., Kohut I. Formation of a Corporate Social Responsibility Strategy of Companies in EU Countries / Baltic Journal of Economic Studies. Vol 5, No 3 (2019). P. 82-90. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-3-82-90>
5. Мартинюк Є. І., Никитченко О. Є. Свобода совісті: герменевтичний аспект / Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 50. С. 299 – 304. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2009_50_48.
6. Goodale M. Anthropology and Law: A Critical Introduction. New York University Press, New York, 2017.
7. Nelken D. Using legal culture. Wildy, Simmonds and Hill, London. 2012: 1-51.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-280-0-67>

Кожанов А. В.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства,
Національний університет «Одеська морська академія»*

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОПОЗИЦІЙНОЇ ПРЕСИ В ОСТАННІ РОКИ ІСНУВАННЯ СРСР

Доба горбачовської демократизації дала поштовх розвитку не лише національно-визвольних рухів у республіках СРСР, але й заклала підвалини становлення альтернативних партійно-радянській періодичі ЗМІ. Визрівання перших паростків громадянського суспільства у надрах